

GYVIEJI ARCHYVAI

Įamžinant mūsų Tautos didžiavirius

Viena iš kryptų, įamžinant didvyriškas Lietuvos Laisvės gynėjų kovas su sovietų okupacija, yra Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro (LGGRTC) programa, numatanti pastatyti visose partizanų apygardose, reikšmingiausiuose pasipriešinimo centruose po paminklą-monumentą, kurie įprasmintų dėkingumą kovojusiems ir žuvusiems už mūsų laisvę, dėkingumą to krašto eiliniam žmogui, įvairiais būdais rėmusiam kovotojus, už ką labai dažnai jis pats atsidurdavo Gul-age arba Sibiro „rojuje“

Ši programa pradėta įgyvendinti 2005-ais metais, ir, galima tvirtinti, kad procesas vyko sėkmingai. Pastatyti ir pašventinti paminklai jau aštuoniuose partizanų apygardose, kurias reikšmingų valstybinių švenčių dienomis aplanko to krašto gyventojai, moksleiviai, Lietuvos kariai, atvykę iš svečių kraštų turistai, pagerbdami uždega žvakę, padeda gėlę.... Tokia ir yra šių paminklų paskirtis, – išsaugoti atmintį, skatinti jaunimo meilę savo kraštui, pagarbą karo ir pokario kartai.

Šios paskirties paminklai-monumentai jau yra visose partizanų apygardose... išskyrus Dainavos, nors vienas pirmųjų paminklų Alytaus mieste turėjo būti pastatytas iki 2005-ųjų metų. Bet čia nuo pat pirmos dienos prasidėjo lietuviškas „kadriškas“. Tenka tik apgailestauti, kad Alytaus r. vadovai nesilaikė susitarimų su LGGRTC, nuolat keitė paminklo statybos vietą, o galop pareiškė, kad paminklą netikslinga statyti nei Alytuje, nei Daugose, nei Simne.

Dainavos partizanų apygarda – viena ryškiausių apygardų Lietuvos partizaniniame judėjime, pasižymėjo kovotojų ir jų rėmėjų gausa, ryškios vadų asmenybėmis, drąsiais, dažnai ir netikėtai žygiams, kuriais įvykdavo daug baimės okupantų represinėms struktūroms, padarydavo daug nuostolių. Ir štai toks Alytaus r. vadovų įvertinimas...

Esant tokiai situacijai, LGGRTC specialistai pasiūlė paminklą statyti Merkinėje, ten esančiame Kryžių kalnyje. Šiam siūlymui vieninčiai pritarė Varėnos r. savivaldybės vadovai, Dzūkijos nacionalinio parko Merkinės specialistai bei gausi ir aktyvi Merkinės bendruomenė.

Merkinės Kryžių kalnelis yra sakralus memorialinis kompleksas, kuris neturi kito panašaus analogo Lietuvoje. Šioje vietoje pokario metais NKVD budeliai užkasė apie 700 žiauriai nukankintų Laisvės kovų dalyvių, partizanų, ryšininkų ir kitų nekaltų žmonių palaikų. Vėliau, norėdama užmaskuoti nusikaltimus, tuometinė valdžia šioje vietoje įrengė stadioną. Vykdamas žemės darbus, palaikai buvo suardyti, o jų fragmentai išsklaidyti po visą stadioną teritoriją ir užversti žemėmis.

Atkūrus Nepriklausomybę, merkiniečių pastangomis spontaniškai pradėjo kurtis

Kryžių kalnelis-panteonas. Šiuo metu čia yra keli šimtai vardinių kryžių, stogastulpių, paminklinių akmenų, koplyčia.

Karo metais ir po karo Varėnos r., ypač Merkinės, apylinkės tapo vienu ryškiausių partizanų kovų centru ne tik Dainavos apygardoje, bet ir visoje Lietuvoje. Tuomet partizanai ir Dzūkų grupės Merkinės bataliono vadu tapo legendinis laisvės kovotojas Adolfas Ramanauskas-Vanagas, ilgus metus vadovavęs Dainavos partizanams. Šiame krašte ir dabar yra daug išlikusių žeminių, partizanų vadaviečių, pastatyta paminklų mūsų arba partizanų žūties vietose. Šalia Merkinės esančiame Kasčiūnų k., kario savanorio Juozo Jakavonio-Tigro sodyboje, ilgą laiką veikė Dainavos apygardos partizanų vadavietė, kurioje dažnai rinkdavosi pasitarimui būrių vadai. Dabar ši vadavietė atstatyta ir atvira lankytojams.

Dažnas Merkinės gyventojas jums papasakos, kaip 1945 metais gruodžio 15 d., Adolfo Ramanausko-Vanago vadovaujami Merko rinktinės partizanai puolė miestelį. Kovojant su NKVD daliniais, buvo sunaikintos valsčiaus ir milicijos būstinės kartu su visais dokumentais, paštas, atkovota daug ginkluotės. Šis Merkinės puolimo sprendimas priimtas Dainavos apygardos vado Juozo Vitkaus-Kazimieraičio vadovietėje, buvusioje Laukininkų k., Merkinės sen.

Artėjant paminklo statybos laikui, prasidėjo kitas „kadriškas“ ratas. Buvo sušauktas tremtinių ir Laisvės kovų dalyvių giminingų visuomeninių organizacijų, Alytaus ir Varėnos r. savivaldybių, LGGRTC ir kt. atstovų pasitarimas, kuriame buvo nutarta, kad Dainavos apygardos partizanų paminklas vis dėlto turėtų būti pastatytas Alytaus m. Rotušės aikštėje, kaip ir kitų apskritų miestų ar miestelių pagrindinėse aikštėse. Tikėtina, kad tokiam sprendimui buvo svarių argumentų.

Tačiau netikėtai Alytaus r. meras Vytautas Grigaravičius paskelbė nepasakelbtos gyventojų apklausos rezultatus: „Nesulaukėme nė vieno tokios iniciatyvos palaikytojo, visi, išdrįsusieji pasakyti savo nuomonę, tam nepritarė...“ („Lietuvos žinios“, 2016.04.27, nr. 80, „Paminklo partizanams miesto širdyje nepageidauja“). Tam nepritarė ir kiti Alytaus r. sa-

vivaldybės klerkai, siūlydami paminklą statyti kitoje, šalutinėje vietoje. Tokia pat Alytaus merijos pozicija buvo aiškiai pademonstruota daugiau nei prieš dešimt metų, – klampi statybos vietos paieška, ir galutinis NE.

Sunku įsivaizduoti, ką pasakytų mūsų tautos didvyriai, žuvę Dainavos apygardos partizanai, jų rėmėjai, pamatę, kaip žeminama jų kova, jų auka... Ar norėtų, kad paminklas jų garbingos kartos atminčiai būtų pastatytas ten, kur nepageidaujamas, kur „pasipylė miestiečių prieštaravimų lavina“, ten, kur savo nuomonę apie paminklą pasakyti reikia „išdrįsti“?

Esant tokiai nepalankiai Alytaus r. savivaldybės vadovų pozicijai, reikėtų grįžti prie LGGRTC specialistų siūlymo statyti Dainavos apygardos partizanų paminklą Merkinėje, ten, kur jis vietos bendruomenės bus nuoširdžiai priimtas ir prižiūrimas.

Alytaus miestui ryškus partizaninio karo akcentas būtų paminklas legendiniam partizanų vadui, pedagogui, žurnalistinei, karininkui, brigados generolui Adolfui Ramanauskui – Vanagui, čia jis 1940-1945 m. dėstė mokytojų seminarijoje, čia jis susiformavo ir subrendo kaip asmenybė, čia priėmė lemtingą sprendimą, – nesitaikstyti su krašto okupacija, paskirdamas likusią savo gyvenimo dalį kovai už Lietuvos laisvę.

Turime dar daug išpareigojimų įamžinant mūsų Tautos didžiavirius, išsaugant žinią apie jų žygdarbius būsimoms kartoms. Dirbkime matydami ateities Lietuvą – klestinčią ir vieningą.

Vytas MILIAUSKAS
2016 05 03

Kai užmiega kaimas

Gudakėmis per sodų žydėjimą

Gudakėmis labai nukentėjo per Antrąjį pasaulinį karą ir pokarį. Neteko kone trečdalis gyventojų. Sovietinės okupacijos metais didžiausias gyventojų skaičius kaime buvo tik 1970 metais – 253 žmonės. O 2001 metais Gudakiemyje gyveno jau tik 176 žmonės. Dabar – ir šimto gudakiemiškių nelikę. Kad ir kaip ironiškai būtų vadinami kaimo daugiabučiai, jeigu ne jie – šandien kaime nebūtų vaikučių, vadinasi, iš Varėnos kasdien ir autobusai per kaimą nekurso, nes Gudakiemyje senokai panaikintas paštas, valgykla, parduotuvė, pradinė mokykla, o 2015 metais – ir pasutinis kultūros židynis – biblioteka.

Per laiko tėkmę

Liūdna tai konstatuoti per gražiausią kaimo metą – jazių žydėjimą. Bet kai pagalvoji, kad ne vien Gudakiemį toks likimas ištiko (Lietuvoje šimtai, o gal ir tūkstančiai tokių kaimų), pamažu nurimsti. Galvoji, kaip čia gyvenusių žmonių atminimą išsaugoti, įprasinti. Nes čia – mūsų šaknys, atmintis. Jau daugelis šio kaimo žmonių nežino, kad čia gimė, gyveno garsūs visoje Lietuvoje knygnešiai Juras ir Martynas Miliai, Kazys Barysas, 1918 metų Lietuvos kariuomenės kūrėjai – savanoriai Balyis ir Šimas Miškiniai, Jonas Ašmantas. Beje, istoriniuose šaltiniuose teigiama, kad Gudakėmių kaimas Lietuvai davė net 16 savanorių! Vėliau, atslinkus gūdžiai sovietų okupacijai, savaime suprantama, gabiems guda-

kiemiškiams sovietiniame ūkyje ar dirbant kitus darbus išgarsėti nebuvo galimybės, nes žmogaus asmeninė iniciatyva buvo nusavinta komunistų partijos. Galėjai pasižymėti nebet už kaimyną daugiau išgerdamas nafta trenkiančios degtinės ar pigaus Alytaus vaisių vyno, kurį vienas gudakiemiškis buvo taikliai pavadinęs: *Niekas nenorėjo mirti*. Žinoma, kai kurie iš Gudakėmių kilę ar jame gyvenantys žmonės ir sovietmečiu tapo savotiškai garsūs. Antai net generolu tapo gudakiemiškis Rokas Žalnierauskas. Jis vadovavo garsiam DOSAF'o (lietuviškai – SDAALR) padaliniiui Lietuvoje. Iš Gudakėmių kilę sovietinės, o vėliau – nepriklausomos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėja tapo Alyra Ona Kvaraciejūtė, advokatu – Jonas Kvaraciejus, kaimas garsėjo inžinieriais, agronomais, veterinarais, mechanizatoriais, medikais, kitais specialistais. Daug metų Lietuvos Respublikos vyriausiojo valstybinio darbo inspektoriaus pavaduotoju dirbo Jonas Naujalis. Dabar jis – pensininkas, todėl dažniau aplanko gimtąjį Gudakėmių, vasaroja atnaujintoje tėvų sodyboje. Tikriausiai ne visiems gudakiemiškiams yra žinoma, kad Gudakėmių kraštyje, prie Motiejaus Pašukonio sodybos, namus buvo pasistatę iš gretimo Masališkių kaimo atsikėlę broliai Ivanauskai. Atūžus antrąjį sovietų okupacijai net keturi broliai Antanas, Jonas, Pranas ir Vincas Ivanauskai tapo partizanais. Visi žuvo nelygioje ko-

voje. Didžiausios pagarbos iš brolių Ivanauskų pelnė Vincas, jau turėjęs šeimą. Jis buvo Dzūkijos partizanų vadų pulkininko Juozo Vitkaus-Kazimieraičio, o vėliau – Adolfo Ramanausko-Vanago adjutantas. Ne vienas gudakiemiškis šį faktą (dažniausiai saviems ir prie taurelės) minėjo brežnevinės stagnacijos metais. Bet tik vienam kitam mano kaimo žmogui buvo žinomas toks faktas: partizano Jono Ivanausko-Rugio žmona 1947-ųjų pavasarį buvo pagimdžiusi sūnų. Koks buvo partizano Jono Ivanausko-Rugio sūnaus likimas – tada niekas nežinojo. Mano švietis atminimo motina ne kartą pasakojo, kad Merkinės strībams apsupus mūsų kaimynų Ivanauskų (arba Feliksų, taip tada Ivanauskus vadino) sodybą ir ją padegus, kažkurio stribo buvo nušauta partizano Vinco Ivanausko žmona. Bet motina apie partizaną Joną Ivanauską nieko nepasakojo. Pasirodo, jis turėjo sūnų. Kaime iki Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo apie J. Ivanausko sūnaus likimą nebuvo kalbama. Tik po 1990-ųjų paaiškėjo, kad yra gyvas Jono Ivanausko sūnus: kad jis – Mindaugas, kad jis pokarį lankė Rodukos, Puvočių ir Merkinės mokyklas. Kad vėliau jis baigė Kauno politechnikos institutą, kad net 17 metų buvo Vilniaus oro uosto generalinis direktorius... Gerokai nustebau vieną dieną šią naujieną išgirdęs.

Tęsinys. Pradžia Nr. 34

Česlovas SKARŽINSKAS

Žygis į Senosios Varėnos istoriją

Gegužės 14 d. kviečiame kartu keliauti ir susipažinti su Senosios Varėnos istorija, aplankyti išlikusius buvusio carinės Rusijos karinio poligono ir kariuomenės vasaros stovyklos bei buvusio džiovos sanatorijų, geležinkelio Varėna-Alytus objektus

Mus lydės ir su objektais supažindins Senosios Varėnos istorijai neabejingas Adomas Taraskevičius. Maloniai prašome žygiui registruotis „Facebook’e“ arba el. paštu turizmas@varena.lt nurodant vardą ir pavardę (mums labai svarbu žinoti dalyvių skaičių).

Bus lankomi šie objektai (arba apie juos papasakojama): Senosios Varėnos šv.

Arkangelo Mykolo bažnyčia; Nepriklausomybės paminklas; papasakojama apie vaikų darželio istoriją (trumpai) ir parodomi buvę darželio pastatai (nes dabartinis pastatas – jau 5-as); senasis mokyklos pastatas; Nepriklausomybės karių kapai ir paminklas bei paminklas žuvusiems Dainavos apygardos partizanams, teatro režisierės D. Tamulevičiūtės kapas; buvęs geležin-

kelio tiltas per Merkį; senosios stačiatikių kapinės; Glūko geležinkelio stoties pastatų kompleksas; buvusios Valskybinės džiovos sanatorijos vieta, griuvėsiai, akacijų alėja ir hidrotechnikos įrenginiai ir buvusio tilto per Varėnę vietą (galbūt ir buvęs „Margas tiltas“); paminklo carinei Jekaterinai II liekanos; vokiečių karių kapinės; buvęs geležinkelio tiltas per Varėnę;

viena iš Glūko senovės gyvenviečių; paminklas kovose su lenkais 1920-10-03/04 žuvusiems kariams; tarybinių karių ir Žydų kapinės.

Žygio metu planuojama nueiti apie 17 km.

Daiva KOSINSKAITĖ
Varėnos švietimo centras
Tel. 31330

El. p. turizmas@varena.lt
www.gamtosritmu.lt